

Am 3,3–8: obhajoba proroka, nebo charakteristika Božího slova v knize Ámos?*

Adam Mackerle

Pasáž Am 3,3–8 je jednou ze známějších ámosovských pasáží. Za hlavní nebo za jedno z hlavních témat tohoto oddílu sestávajícího z řady otázek pocházejících z každodenního života a vrcholícího otázkou pro- roctví je obvykle považován motiv legitimacy Ámosova působení.¹ Ámos by zde měl odpovídat na dotazy, odkud pochází jeho prorocká funkce a zda je jeho prorocké slovo, zvláště týká-li se zkázy Izraele, legitimní, resp. obecněji by se mělo jednat o stať pojednávající o povolání proro- ka.² Ámos by měl podle některých autorů dokonce reagovat na (v textu

* Tato studie je výsledkem badatelské činnosti v rámci grantu GA15-15894S Grantové agentury České republiky „Etické aspekty předexilních Malých proroků“.

¹ Druhou možnou, byť ne tak často zastávanou interpretací je vnímání textu jako ale- gorie; text by v tom případě hovořil o zhoršujícím se vztahu mezi Bohem a Izraelem, ústícím do trestu a záhuby. K tomu viz níže.

² Srov. v chronologickém pořádku např. J. L. MAYS, *Amos*, Philadelphia: Westminster Press, 1969, s. 59–60; M. O'ROURKE BOYLE, „The Covenant Lawsuit of the Prophet Amos: III 1 – IV 13,“ *Vetus Testamentum* 21, č. 3 (1971): 346 („justification of the prophetic mission“); H. RUSCHE, *Der Prophet Amos*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1974, s. 40–41; A. WEISER, *Die Propheten Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona, Micha*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1974, s. 144–145; W. RUDOLPH, *Joel–Amos–Obadja–Jona*, Berlin: Evangeli- sche Verlagsanstalt, 1974, s. 156–157; H. W. WOLFF, *Dodekapropheten 2: Joel und Amos*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1975, s. 222; G. PFEIFER, „Unausweichliche Konse- quenzen,“ *Vetus Testamentum* 33, č. 3 (1983): 346; A. DEISSLER, *Zwölf Propheten: Hosea, Joël, Amos*, Würzburg: Echter, 1985, s. 103–104; Sh. PAUL, *Amos: A Commentary on the Book of Amos*, Minneapolis: Fortress Press, 1991, s. 105; J. JEREMIAS, *Amos: Exegéza*, Brat- slava: Univerzita Komenského, 1996, s. 40; K. MÖLLER, *A Prophet in Debate: The Rhetoric of Persuasion in the Book of Amos*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 2003, s. 230–233; T. LONGMAN – D. E. GARLAND, *Daniël–Malachi*, Grand Rapids: Zondervan, 2008, s. 381; D. A. GARRETT, *Amos: A Handbook on the Hebrew Text*, Waco: Baylor University Press, 2008, s. 77–78; J. NOGALSKI, *The Book of the Twelve: Hosea–Jonah*, Macon: Smyth & Hel- wys, 2011, s. 293; E. ACHTEMEIER, *Minor Prophets I*, Grand Rapids: Baker Books, 2012, s. 190.

nevyřčenou, ale kontextem vyžadovanou) námitku obecnstva a na zpochybnění jeho prorocké autority posluchači.³

Tato interpretace má dvě hlavní slabiny. Za první neodpovídá argumentační logice a za druhé nezapadá do kontextu 3. kapitoly. V prvním případě totiž základní teze 8. verše, na němž tento výklad stojí, říká, že „Pán Hospodin promluvil, kdo by neprorokoval“, a tedy že hovořili Bůh, člověk musí prorokovat, nikoli naopak (viz níže). V druhém případě je třeba připustit jiný kontext, tj. otázku vznesenou z publika na historického Ámose, která není zohledněna v dnešním textu. Text 3,3–8 se po takovéto otázce nenachází. Je nutno rozlišit historickou realitu, v níž byl případný ústní výrok snad vyřčen, a (pozdější?) zakotvení textu v literárním kontextu dalších textů, přičemž autorem již není prorok, nýbrž pisatel, a adresátem nejsou posluchači na náměstí, nýbrž čtenáři (resp. posluchači předčítaného textu).⁴

Tato studie je věnována logické argumentaci a struktuře Am 3,3–8, její základní výpovědi a jejímu významu či místu v kontextu 3. kapitoly knihy Ámos.

1. TEXT, JEHO STRUKTURA A SÉMANTICKÝ ROZBOR

- 3 Jdou snad dva spolu, aniž by se dohodli?
- 4 Rve snad v lese lev, a nemá přitom kořist?
Vydá snad lviče svůj hlas z doupěte, aniž by něco chytilo?
- 5 Spadne snad pták na zem do pasti, a přitom v ní není návnada?
Zvedne se snad past ze země, a nic přitom nechytí?
- 6 Copak zazní ve městě polnice, a lid se netřese?
Copak se děje ve městě něco zlého, a nejedná Hospodin?
- 7 Vždyť Pán Hospodin nečiní nic, jestliže nezjevil svůj úradek svým služebníkům prorokům.
- 8 Lev zařval, kdo by se nebál?
Pán Hospodin promluvil, kdo by neprorokoval?

³ Z autorů uvedených v předchozí poznámce toto explicitně zmiňují např. Achtemeier, Deissler, Jeremias, Mays, Möller, Nandrásky, Paul, Pfeiffer, Rusche, Weiser, Wolff.

⁴ Ač je toto rozlišení u prorockých textů obzvláště důležité, lze se s ním setkat jen zřídka. Ze zde citovaných komentářů a studií k 3,3–8 s ním explicitně pracuje jen J. R. LINVILLE, *Amos and the Cosmic Imagination*, Ashgate, 2008, s. 70–76.

1.1 Struktura textu

To, co činí z textu jednotný celek, je pevné opakování formy řečnické otázky, čemuž se vymyká jen 3,7. Přesto v případě první otázky ve verši 3,3 lze dle některých komentátorů⁵ návaznost na následující verše 3,4–6 zpochybnit, zato je možné hovořit o návaznosti na verše předchozí (3,1–2). Proti propojení s následujícími verši by hovořily odlišné obrazy (pokojný vztah dvou lidí) či skutečnost, že tato otázka je samostatná a není v páru. Současné by obsahově tato věta odkazovala na 3,2. Forma řečnické otázky je však v kontextu natolik dominantní, že čtenáře téměř nutí, aby tento verš četl jako první z řady otázek, případně lze spolu s Gesem hovořit o tom, že tento verš má mj. funkci „spojovníku“ mezi 3,1–2 a 3,4–6.⁶

Text obsahuje celkem sedm otázek (3,3–6). Na ně navazuje věta uvozená spojkou וְ (3,7, v překladu *vždyť*) a po ní dvě krátká tvrzení spjatá vždy s jednou otázkou (3,8).

Prvních sedm otázek má téměř shodnou strukturu. Začínají vždy tázací částicí – nejdříve pětikrát הֲ (v překladu *snad*), potom dvakrát אִם (v překladu *copak*). Po každé z těchto otázek následuje doplňující, záporně formulovaná věta. Zápor je vyjádřen buď přímo částicemi לֹא či אֵין, nebo (ve dvou případech) užitím spojky בְּלִי (v překladu *aniž by*). Jednotlivé otázky spolu nijak formálně nesouvisejí, případná zájmena vždy odkazují jen na větné členy téže otázky. Naopak obě části souvětí (otázka a následná doplňující věta) jsou vždy propojeny buď zájmeny, nebo mají alespoň shodný podmět. Výjimkou je pouze verš 3,6, kde v prvním případě (6a) spojuje obě části pár *město* (עִיר) a *lid* (עַם), v druhém případě (6b) funkci spojovníku zastává pojem *zlo* (רָעָה); k podrobnostem ohledně interpretace tohoto souvětí viz níže.

Po sedmi otázkách následuje věta (3,7) uvozená spojkou וְ (v překladu *vždyť*), dále navazuje věta začínající וְ אִם (v překladu *jestliže ne*). Poslední verš (3,8) se skládá ze dvou celků – každý začíná oznamovací větou a uzavírá se otázkou. První věta je vždy krátká a úsečná, omezuje se na podmět a přísudek; otázka je též nanejvýš prostá, vypadá vždy stejně a liší se pouze užitým slovesem. Strohost vyjádření se vyhybá sofistikovanosti a vyžaduje přímou logickou reakci/odpověď.

⁵ Např. GARRETT, *Amos*, s. 82; H. GESE, „Kleine Beiträge zum Verständnis des Amosbuches,“ *Vetus Testamentum* 12, č. 4 (1962): 424–427.

⁶ „Bindeglied“ (GESE, „Kleine Beiträge,“ s. 425).

Základní strukturu úryvku 3,3–8 můžeme shrnout takto:⁷

- 1) 3,3–5: pět otázek, všechny začínají tázací částicí $\text{-}\eta$ (*snad*).
- 2) 3,6: dvě otázky uvozené tázací částicí מָה (*copak*).
- 3) 3,7: souvětí o dvou větách, z nichž první začíná částicí כִּי (*vždyť*), druhá מָה (*jestliže ne*).
- 4) 3,8: dvě řečnické otázky se zájmenem מִי (*kdo*), z nichž každé předchází krátká oznamovací věta.

1.2 Sémantický rozbor

První otázka (3,3)

$\text{הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יחדוּ בְּלֵתִי אִם־נִדְּוּ}$ Jdou snad dva spolu, aniž by se dohodli?

Sloveso *j'd* (יעד) znamená „sejít se“ či „setkat se“, aniž by bylo určeno, nakolik je v tomto setkání nutný úmysl. Může se jednat o náhodné setkání („Jdou spolu dva, aniž by se – náhodou na cestě – setkali?“),⁸ nebo o dohodnutou společnou cestu („Jdou spolu dva, aniž by se – předtím – dohodli?“).⁹ Většinové užití slovesa, zvláště v *nifalu*, se zdá ukazovat spíše na druhou možnost (srov. Job 2,11).¹⁰ Paul však namítá, že jestliže by se jednalo o dohodnuté setkání, nebyla by odpověď na Ámosovu otázku jednoznačná, neboť je možné, aby dva šli spolu, aniž by se nutně předem dohodli.¹¹ Nicméně toto je jediná námitka proti intencionálnímu významu („dohodnout se“), který je jinak obsažen ve všech výskytech tohoto slovesa ve Starém zákoně. Nejlépe tuto situaci řeší Fretheimova

⁷ Takto text pro podrobnější studium dělí MÖLLER, *A Prophet*, s. 228.

⁸ Tak např. WOLFF, *Dodekapropheton* 2, s. 217–223; D. STUART, *Hosea–Jonah*, Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1987, s. 323–324; J. WELLHAUSEN, *Die kleinen Propheten*, Berlin: Walter de Gruyter, 1963, s. 75; JEREMIAS, *Der Prophet*, s. 30.

⁹ Např. P. BOVATI – R. MEYNET, *Le livre du prophète Amos*, Paris: Cerf, 1994, s. 106; M. BIČ, *Das Buch Amos*, Berlin: Evangelische Verwandschaft, 1969, s. 67; GARRETT, *Amos*, s. 83; GESE, „Kleine Beiträge“, s. 425.

¹⁰ Ponechávám stranou emendaci textu dle LXX, která uvádí $\gamma\omega\rho\acute{\iota}\sigma\omega\sigma\iota\nu$, a předpokládá tak předlohu se slovesem יע namísto יעד . To by mohlo odkazovat k témuž slovesu v 3,2 a 3,9, ovšem zatímco 3,2 a 3,9 mohou stát v zamýšleném kontrastu, případné sloveso יעד v 3,3 by je nijak nedoplňovalo.

¹¹ Srov. PAUL, *Amos*, s. 109.

poznámka, že (kauzální) zákonitosti, o nichž je v 3,3–8 řeč, neplatí absolutně, nýbrž jen v mezích obvyklého.¹²

Andersen a Freedman navrhuji neinterpretovat „dva“, kteří jdou spolu, jako osoby, nýbrž jako „věci“, které k sobě navzájem patří.¹³ V tomto smyslu vyznívá verš 3,3 nikoli jako první z řečnických otázek, nýbrž jako nadpis a vysvětlení otázek následujících.

Druhá a třetí otázka (3,4a–b)

הִישָׁאג אֲרִיָּה בִּיעֵר וְטָרַף אֵין לוֹ
הִיטוֹ כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֵנְתוֹ בְּלִתִּי אִם־לָכֵד

Řve snad v lese lev, a nemá přitom kořist?
Vydá snad lvíče svůj hlas z doupěte, aniž
by něco chytilo?

Obě otázky jsou si podobné a hovoří o chování lva, příp. lvíčete při lovu. Tuto podobnost nalezneme i ve struktuře: obsahují podmět (*lev* a *lvíče*, אֲרִיָּה a כְּפִיר), místo (*les* a *doupě*, יַעַר a מְעֵנָה) i podmínku (*mít kořist* a *chytit*, לֹא טָרַף אֵין לוֹ). Paul dodává, že v prvním případě se jedná o řev lva těsně po ulovení kořisti, v druhém případě o řev lvíčete v doupěti před žráním.¹⁴ Obě tyto specifikace však vycházejí z předpochopení textu, totiž z toho, že druhá část souvětí podmiňuje první. Nakolik textu rozumíme, není z něj nutně zřejmé, o jaký „typ“ řevu se jedná.

Čtvrtá a pátá otázka (3,5a–b)

הַתִּפֹּל צְפוּר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ
הִיעֲלֶה־פַח מִן־הָאֲדָמָה וְלִכְוֹד לֹא יִלְכּוּד

Spadne snad pták na zem do pasti,
a přitom v ní není návnada?
Zvedne se snad past ze země, a nic
přitom nechytí?

Obě otázky se týkají lovu ptáků. Na to ukazují termíny *pták* (צֶפֶר) i *past* (פַּח). Interpretace obou veršů závisí na významu pojmů פַּח a מֹקֵשׁ. פַּח se ve Starém zákoně vyskytuje celkem 27x. Odhlédneme-li od několika výskytů s významem „plech“,¹⁵ pak označuje „past“, a to jak v doslovném významu (prostředí lovu), tak v přeneseném smyslu (past nastražená druhému člověku aj.). Termín se používá hlavně v kontextu

¹² Srov. T. E. FRETHEIM, *Reading Hosea-Micah: A Literary and Theological Commentary*, Macon: Smyth & Helwys, 2013, s. 128.

¹³ Srov. F. I. ANDERSEN – D. N. FREEDMAN, *Amos*, New Haven: Yale University Press, 2008, s. 388.

¹⁴ Srov. PAUL, *Amos*, s. 110.

¹⁵ Srov. Ex 39,3; Nm 17,3.

popisu lovu ptáků (Žl 124,7; Př 7,23; Kaz 9,12) a jedná se o léčku nastraženou na zemi (srov. Jer 18,22).

Substantivum מִקֶּשׁ je užito také 27x a je odvozené od kořene *jqš* (יָקַשׁ), „klást pasti, nástrahy“. Můžeme je nalézt též někdy v paralele k פָּח (např. Žl 69,23; Iz 8,14). V Am 3,5 však nelze פָּח a מִקֶּשׁ ztotožnit a chápat je jako paralelní termíny, neboť מִקֶּשׁ je součástí פָּח. Nejsnazší je řešení Paulovo, který navrhuje chápat פָּח jako „past na ptáky“ a מִקֶּשׁ jako „návnadu“.¹⁶ Ve smyslu „návnady“ je tento termín velmi snadno srozumitelný na mnoha místech svého výskytu: Ex 34,12; Dt 7,16 apod. (národy, které zbyly mezi Izraelci); Sd 8,27 (efód); 1 Sam 18,21 (Míkal Davidovi) aj. Český ekumenický překlad převádí termín מִקֶּשׁ v Job 34,30 jako „svůdce“. Na některých místech však je význam tohoto termínu shodný s pastí samotnou. Přijmeme-li Paulovu argumentaci, pak by překlad 3,5 zněl: „Slétne pták na past na zemi, když pro něj není návnada? Zdvihne se past z půdy, aniž by něco ulovila (rozuměj: aniž by v ní něco bylo, co ji spustilo, tj. pták)?“¹⁷

LXX první výskyt termínu פָּח neobsahuje: „Spadne snad pták na zem...?“ V souladu s tím někteří komentátoři vypouštějí první פָּח z textu.¹⁸ Tato emendace však není nutná. Slovo מִקֶּשׁ překládá LXX *hapaxem* ἰξευτής, „ptáčník“, Targúm má obdobně צִיד, „lovec“.¹⁹

Šestá a sedmá otázka (3,6a–b)

אִם־יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחְרָדוּ	Copak zazní ve městě polnice, a lid se netřese?
אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה	Copak se děje ve městě něco zlého, a nejedná Hospodin?

Šestá otázka (3,6a) se zdá být jasná: troubení na polnici oznamuje nebezpečí a zasívá strach a děs mezi obyvateli města; totéž platí, je-li to polnice nepřátelská. Ovšem může se jednat i o opačný proces – děs a strach ve městě vedou k troubení na polnici, které je jeho vyjádřením a „vyhlášením“.

¹⁶ Srov. PAUL, *Amos*, s. 111. Podobně ANDERSEN – FREEDMAN, *Amos*, s. 395–397.

¹⁷ Stejně tak např. BOVATI – MEYNET, *Le livre*, s. 106. ČSP: „Cožpak padne pták do pasti na zemi, když na něj není léčka? Cožpak vyskočí past ze země, když nic nelapila?“

¹⁸ Srov. WOLFF, *Dodekapropheton* 2, s. 217–218.

¹⁹ Srov. S. P. CARBONE – G. RIZZI, *Il libro di Amos: Lettura ebraica, greca e aramaica*, Bologna: EDB, 1993, s. 78–79. Z jiných překladů srov. WOLFF, *Dodekapropheton* 2, s. 217–218, 223 („Wurfholz“).

U sedmé (3,6b) otázky není zřejmé, co je příčinou a co následkem. Možné jsou obě interpretační varianty:

a) „Copak se dějí ve městě zlé věci, a nečiní to Hospodin?“ Hospodin je původcem zla, tj. špatných událostí ve městě. Stane-li se ve městě něco zlého, pak za tím stojí nutně Hospodin. Tuto interpretaci sleduje např. i LXX či Targúm.²⁰

b) „Copak se děje ve městě zlo, a Hospodin nebude jednat?“²¹ V tomto případě páchají zlo samotní obyvatelé města a logickým důsledkem toho je, že Hospodin bude jednat a že zasáhne proti bezpráví. Ve prospěch této varianty by hovořila skutečnost, že v předchozí otázce Ámos (možná) otočil pořadí příčiny a následku.

Konstatování (3,7)

<p>כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סִדּוֹ אֶל־עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים</p>	<p>Vždyť Pán Hospodin nečiní nic, jestliže nezjevil svůj úradek svým služebníkům prorokům.</p>
--	--

Tento verš (3,7) není otázkou, nýbrž prozaickým konstatováním. Je uvozen spojkou *kí* (כִּי), a může proto představovat buď závěr a vyústění dosavadní argumentace („proto“), nebo dodatek na způsob závorky či doplňkové informace („vždyť“). Stejně jako předchozí otázky se skládá ze dvou částí, z nichž jedna je podmíněna druhou, a nevybočuje z celkové a opakující se logiky textu.

Termín *dávár* (דָּבָר) v záporných větách obvykle znamená „nic“, ovšem vzhledem ke kontextu a ke slovesu „hovořit“ použitému v 3,8 (*dibber*, דִּבֶּר) od stejného kořene překládají Andersen a Freedman toto slovo jako „plán“, „výrok“, neboť většinu věcí Bůh činí, aniž by to prorokům oznámil.²² Ovšem tato logická nuance je možná příliš jemná a jde za základní výpověď textu.

Druhá část verše si zaslouží zvláštní pozornost kvůli užitým termínům. Bůh zjevuje (slov. *glh*, גָּלָה) svůj úmysl či záměr (סִדּוֹ) svým služebníkům prorokům (אֶל־עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים). Termín סִדּוֹ ve Starém zákoně označuje spíše důvěrné shromáždění, ale také důvěrnou rozmluvu a přeneseně

²⁰ LXX: εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν;
Targúm: אִם תְּהִי בִשְׁמָא בְּקִרְתָּא וּמִרְקָדָם יִי לֹא אֶתְעִבִּידָתָּ.

²¹ M. J. MULDER, „Ein Vorschlag zur Übersetzung von Amos III 6b,“ *Vetus Testamentum* 34, č. 1 (1984): 107. Autor cituje též *The New English Bible* s textem: „If there is evil in the city, will not the Lord act?“ (tamtéž). Chyby sazby jsem upravil.

²² Srov. ANDERSEN – FREEDMAN, *Amos*, s. 398–399.

pak obsah tohoto sdělení, tedy „důvěrnou informaci“. ²³ V tomto případě se jedná o důvěrný kontakt mezi Hospodinem a jeho proroky, kterým On sděluje vše, co se týká jeho jednání, tj. své plány a záměry.

Sousloví „mí služebníci proroci“ (עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים var.) je považováno všeobecně za typicky deuteronomistické. ²⁴ Ve Starém zákoně se v plurálu vyskytuje 16x, z toho 5x v 2 Král a 6x v Jer. ²⁵ Ve všech těchto případech se jedná o negativní formulace. Bůh posílal své služebníky proroky, aby varoval Izrael či jeho panovníky, ovšem ti je neposlouchali a odmítali je. Typickým textem je 2 Král 17, který schematicky shrnuje dějiny Izraele jako dějiny neposlušnosti, varování skrze proroky, tvrdošijnosti a konečně vykonaného trestu. Boží služebníci proroci zde hrají roli Božího nástroje, jehož úkolem je zprostředkovat lidu Boží vůli.

Skutečnost, že tento výraz je možná deuteronomistický, je povahy diachronní. Důležitější je, že se ve Starém zákoně vyskytuje vícekrát a té-

²³ K významu důvěrného shromáždění srov. zvláště Job 19,9 (מְהִי טִיב „muži mé rady“, tj. mí důvěrní přátelé); k významu důvěrné informace, která nemá být „zjevena“ (sloveso *glh*, גִּלָּה), srov. především Př 11,13 a 20,19 (mluvka odhaluje důvěrné informace) či Př 23,9 (neodhalovat důvěrné informace druhého člověka); k shromáždění „dvorské“ Boží rady srov. Jer 23,18,22 (kdo stojí v Boží radě, aby slyšel a viděl jeho slova?).

LXX překládá hebrejské טִיב termínem παιδεία, čímž odkazuje na Boží „pedagogický záměr“ při řízení dějin a na pojetí proroků jako předavatelů „nauky“; stejným směrem navrhuje i užití futura u sloves (οὐ μὴ ποιήσῃ... ἐὰν μὴ ἀποκαλύψῃ). Targúm překládá plurálem רַבִּי „tajemství“, kterým odkazuje na Boží plán dějin, který vede kupředu. Srov. W. E. GLENNY, *Amos: a commentary based on Amos in Codex Vaticanus*, Leiden: Brill, 2013, s. 66; CARBONE – RIZZI, *Il libro di Amos*, s. 80–81.

²⁴ Srov. klasickou studii W. H. SCHMIDT, „Die deuteronomistische Redaktion des Amosbuches,“ *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 77, č. 2 (1965): 185–188. Není-li tento text označován přímo za deuteronomistický, je nicméně považován za redakční vsuvku. Th. LESCOW, „Das nachexilische Amosbuch: Erwägungen zu seiner Kompositionsgeschichte,“ *Biblische Notizen* 99 (1999): 84 hovoří v případě 3,7 o druhém poetickém pisateli. Proti tomu S. JOZAKI, „The Secondary Passages of the Book of Amos,“ *Kwansei Gakuin University Annual Studies* 4 (1956): 24–26, hájí logické opodstatnění verše 3,7 v kontextu. J. A. SOGGIN, *The Prophet Amos*, London: SCM Press Ltd, 1987, s. 58, tento verš nazývá „an explanatory comment“ a „an arbitrary amplification of the text“. H. SIMIAN-YOFRE, *Amos: Nuova versione, introduzione e commento*, Milano: Edizioni Paoline, s. 67, říká, že „si discosta completamente dallo schema“. Srov. dále WOLFF, *Dodekapropheten* 2, s. 225–226; JEREMIAS, *Der Prophet*, s. 36–37; DAHMEN – FLEISCHER, *Die Bücher*, s. 169–170 aj.

²⁵ Z dalších výskytů: Am 3,7 je naše zkoumané místo; Ezd 9,11 v podobném, negativním smyslu (Izraelci opustili slova proroků); Dan 9,6,10 (obdobně); Zach 1,6 má spíše pozitivní charakter příkladu z minulosti; Ez 38,17 praví, že Hospodinovi služebníci proroci hovořili o Gógovi. Konečně v 1 Král 17,18 a 2 Král 14,25 je řeč o jednotlivcích, tj. o Achijášovi a Jonášovi.

měř vždy v negativním kontextu varování, pronásledování a zkázy. Užití tohoto obratu v Am 3,7 proto v celku evokuje tento obraz: Jestliže Bůh neučiní nic, aniž by předtím svůj skrytý úmysl a důvěrné plány oznámil svým služebníkům prorokům, je to z toho důvodu, aby to oni oznámili lidu a varovali ho. Současně jsou zde zahrnuti v jistém smyslu celé dějiny Izraele, jejichž součástí je varování před odklonem od Hospodina a zároveň trest spočívající ve zničení Izraele a později i Judy. Tento verš propojuje celý blok Am 3,3–8 s dějinami spásy, resp. dějinami izraelského národa. Jestliže hovoří o prorocích, jsou to proroci s výsostným posláním varovat lid a přivést jej zpět k Hospodinu. Ovšem současně tento obrat zdůrazňuje i marnou snahu proroků a jejich celkový neúspěch.

Osmá a devátá otázka (3,8a–b)

אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא
אֲדֹנִי יְהוָה דִּבֶּר מִי לֹא יִנְבֵּא

Lev zařval, kdo by se nebál?
Pán Hospodin promluvil, kdo by
neprorokoval?

Osmá otázka vychází z konstatování v první části verše. V ní autor uvádí skutečnost, že lev zařval, a ptá se, je-li možné, aby se nedostavil důsledek, totiž aby se lidé nebáli. Současně jako by se Ámos touto otázkou vracel k počátku celé kompozice, kde též hovořil o lvím řevu (3,4), zatímco „strach“ propojuje tento verš s 3,6.

Poslední otázka má obdobnou povahu jako předchozí. Nejprve konstatuje skutečnost, že Hospodin promluvil, a následně se ptá, zda je vůbec myslitelné, aby člověk v důsledku toho neprorokoval.²⁶ Poslední verš (3,8) je ze sémantického hlediska plně srozumitelný.

2. ALEGORIE, NEBO ŘEČNICKÉ OTÁZKY?

Často se v literatuře v případě řečnických otázek v 3,3–6 hovoří o příčině a následku.²⁷ V těchto sedmi otázkách je příčinný vztah někdy

²⁶ WELLHAUSEN, *Die kleinen Propheten*, s. 3; 75 navrhuje emendaci slovesa יִירָא a čtení יְהוָה („Der Löwe brüllt wer sollte nicht fürchten; der Herr Jahve redet, wer sollte nicht erschrecken!“), a to v paralele k 3,6a kvůli obsahu verše.

²⁷ „Ursachen und Wirkung“ (Bič, *Das Buch Amos*, s. 67; WELLHAUSEN, *Die kleinen Propheten*, s. 75); „causa/condizione-effetto“ (SIMIAN-YOFRE, *Amos*, s. 65); „... that every event has its immediate cause, and every cause, in turn, leads to its own concomitant result“ (PAUL, *Amos*, s. 104); aj.

více, někdy méně zřejmý. V některých případech nelze stanovit, jaký vztah to je – viz případ lva či pasti na ptáky v 3,4–5 –, někdy je dokonce zcela nejasné, co je příčinou a co následkem (viz případ existence zla ve městě v 3,6b, snad i polnice ve městě 3,6a).²⁸ Proto je lepší hovořit nikoli o důsledcích a jejich příčinách, nýbrž o párech událostí či dějů, které jsou spolu vnitřně a nutně spojeny.²⁹

Druhou a důležitější otázkou je, nakolik jsou vybrané příklady řečnického typu, tj. nakolik mají za úkol vzbudit v posluchači řadu samozřejmých kladných odpovědí, nebo zda jsou voleny zvláště s ohledem na kontext knihy Ámos.

První interpretační možností je tvrzení, že se jedná primárně o řadu řečnických otázek. V tomto případě spočívá pointa všech otázek v nutné a samozřejmé záporné odpovědi, čímž autor připravuje čtenáře na otázku poslední. Je však obtížné stanovit přesně verš, v němž tkví pointa a k němuž tyto otázky míří.

Druhou interpretační možností je tvrzení, že před sebou máme alegorii.³⁰ V tomto případě jsou jednotliví aktéři různých příměrů interpretováni nejčastěji jako Izrael a Bůh, byť by bylo možné tento vztah dvou aktérů chápat v rámci alegorie i jinak. Např. v první otázce se jedná o obraz Hospodina kráčejícího spolu s Izraelem, řvoucí lev v 3,4.8 je Hospodin (s ohledem na Am 1,2),³¹ Hospodina stejně tak představuje lovec v 3,5. Podobně polnice varující obyvatelstvo je obrazem proroka. Ve všech těchto

²⁸ H. G. REVENTLOW, *Das Amt des Propheten bei Amos*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962, s. 25, chápe opačně také vztah příčiny a následku v Am 3,5b, tj. „zvedne se past ze země, a nic nechytí“

²⁹ Např. STUART, *Hosea–Jonah*, s. 322, nazývá celou kompozici 3,3–8 „List of Inseparables“, GESE, „Kleine Beiträge“, s. 424 praví: „eine ohne weiteres einleuchtende, unmittelbare Beziehung zwischen zwei Ereignissen“. Tamtéž, s. 427: „Die beiden vom Beobachter getrennten Ereignisse sind gleichsam nur zwei Aspekte ein- und derselben Wirklichkeit.“ Pfeifer se také snaží vyhnout termínům označujícím kauzalitu a hovoří o „Konsequenzen“ (srov. PFEIFER, „Unausweichliche Konsequenzen“, s. 343; 346).

³⁰ Srov. SIMIAN-YOFRE, *Amos*, 2002, s. 65–67 („senso allegorico“). Týž termín („allegorische Auslegung“), ovšem bez přijetí této interpretace, zmiňuje PFEIFER, „Unausweichliche Konsequenzen“, s. 342. Částečně U. DAHMEN – G. FLEISCHER, *Die Bücher Joel und Amos*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2001, s. 167–169. Podobně též, nakolik hovoříme o těchto otázkách v kontextu knihy, a nikoli v kontextu historického Ámose, LINVILLE, *Amos*, s. 67. Seznam starších „alegoristů“ viz RUDOLPH, *Joel*, s. 154. Částečně také JEREMIAS, *Der Prophet*, s. 34–36.

³¹ Přirovnání Hospodina ke lvu je však zavádějící a nepřesné. Verš 3,8 hovoří o lvím řvu jako bezprostřední příčině strachu, zatímco 3,4 hovoří o lvím řvu ve zcela jiném kontextu; zde je řev jen průvodním jevem spojeným se získáním kořisti. Úzká propojenost

případech je Hospodin tím, který současně ohrožuje i varuje izraelský národ. Problematické zde je, že jednak chybí jasné indicie a kompaktnost obrazů, abychom mohli s jistotou hovořit o alegorii, jednak hrozí otupení dynamiky řady řečnických otázek a ztráta významu jejich formy ve prospěch obsahu. Z těchto důvodů nepovažuji alegorickou interpretaci za dostatečně podloženou a nebudu se jí zde dále zabývat.

Kromě těchto dvou možností existuje i interpretace střední, totiž jistá gradace celé kompozice. Od pokojného setkání dvou lidí přes násilí v živočišné sféře, násilí mezi člověkem a zvířaty, násilí mezi lidmi až po násilí mezi člověkem a Hospodinem. Toto stupňování směrem k vrcholu vyžaduje i jisté opakující se styčné body, které však není nutné interpretovat přímo alegoricky.³² Částečně alegorický význam může druhotně řečnické otázky doplňovat, avšak forma je zde převažující.

3. DYNAMIKA ŘEČNICKÝCH OTÁZEK

Ať už hovoříme o gradaci, či pouze o řečnických otázkách samotných, vždy před námi vyvstane otázka vrcholu celé kompozice jako klíče k interpretaci celé pasáže. Lze jej spatřovat v části 3,6b–8, neboť zde dochází ke změně vůči předchozím řečnickým otázkám. Jedná se o sedmou, poslední otázku (3,6b), o tvrzení v odlišném stylu s uvozením spojkou *וְ* (3,7) a zároveň o částečný návrat ke stylu řečnických otázek a vlastní závěr kompozice (3,8).³³ Z toho důvodu bude v následující části pozornost věnována právě těmto veršům.

obrazu lva s Hospodinem v 3,8 nevede nutně k identifikaci těchto dvou subjektů všude tam, kde se hovoří o lvu.

³² Lze zde spatřovat analogii k rozdílu mezi alegorií a podobenstvím, jak jej specifikuje Fusco. Hlavní rozdíl tkví v pointě, nikoli v počtu či přesnosti korespondence jednotlivých prvků. Podobenství na rozdíl od alegorie nevyžaduje, aby jednotlivé prvky příběhu plně odpovídaly realitě, nicméně „jakmile je zřejmé, že bodem srovnání není izolovaný prvek, nýbrž celá struktura ($A : B = A' : B'$), nic nebrání tomu – naopak je to nutné –, aby existovala řada konkrétních vzájemně si odpovídajících prvků.“ V. Fusco, *Oltre la parabola*, Roma: Borla, 1983, s. 89–99, citace na s. 95.

³³ BOVATI – MEYNET, *Le livre*, s. 108–112 spatřují v Am 3,1–8 koncentrickou strukturu s jádrem v 3,5. Následně se ptají po významu termínu „léčka“ (*piège*), kolem kterého se celá kompozice strukturuje. Hovoří o „léčce minulosti“ (*le piège du passé*), kterou jsou „činy, které Bůh vykonal v minulosti ve prospěch Izraele“, a o „léčce přítomnosti a budoucnosti“ (*le piège du présent et de l'avenir*), kterou jsou „přítomné a budoucí prokletí“ (*tamtéž*, s. 110–111). Autoři jsou ve své interpretaci ojedinelí. Zásadním pro-

3.1 Otázka v 3,6b

Otázka v 3,6b je sedmou a poslední v řadě a někteří badatelé ji samotnou považují za vyvrcholení a klíč k celé kompozici.³⁴ Ve prospěch této hypotézy hovoří jak počet otázek, tak i možnost výkladu, podle kterého by tato otázka vnesla do textu odůvodnění či vysvětlení zla, k němuž ve městě či v zemi došlo. Odpověď na sedmou otázku by totiž takto nebyla samozřejmá, nýbrž by se jednalo o tezi, kterou má text dokázat. Řeč by byla o podobných katastrofách, o nichž hovoří např. Am 4,6–10, nebo o jiných, přítomných či nadcházejících. Nalézá se zde také stylistický zlom, a to jak ve srovnání s 3,7, tak i s veršem 3,8. Jestliže se jedná o zlo způsobené Hospodinem, byla by smyslem výpovědi skutečnost potvrzující 3,2, totiž že za zlem, které stihlo či stihá Izrael, je (trestající) Hospodin³⁵ a že Izrael se nemůže spoléhat na své vyvolení. To ovšem nijak nevylučuje i opačnou interpretaci ve smyslu, že Bůh bude reagovat na zlo obyvatel města. Hovořila by pro to i jistá gradace, neboť se autor dostal od motivu převzatého z přírody (3,4) přes vztah mezi lidmi a přírodou (3,5) a lidskou oblast (3,6a) až k Bohu (3,6b).

Proti této variantě hovoří celkový kontext, neboť verše 3,7–8 by se staly přebytečnými.³⁶ Verš 3,7 by bylo lze považovat za vsuvku, dodatek „v závorce“ komentující 3,6b, nicméně otázky ve verši 3,8 by ztratily smysl a ukazovaly by jiným směrem, neboť by neměly nic společného se zkázou města/země.³⁷ Proto i kdyby z diachronního hlediska byl tento verš někdy v minulosti skutečně vrcholem a závěrem kompozice, v dnešní podobě textu je třeba brát v potaz i následující verše.

Verš 3,6 mnohem spíše přináleží k vyvrcholení kompozice, jež pokračuje verši 3,7 a 3,8. Může být součástí vrcholu, nikoli však závěrem.³⁸

blémem jejich přístupu je podle mne dostatečně nepodložená identifikace celku 3,1–8 jako koncentrické struktury. Opakování termínů není jediným prvkem, který je třeba při četbě textu brát v potaz.

³⁴ Srov. GARRETT, *Amos*, s. 84 (ten ovšem tuto otázku považuje za šestou v pořadí); SCHMIDT, „Die deuteronomistische Redaktion,“ s. 184; další příklady vypočítává např. WOLFF, *Dodekapropheton* 2, s. 219. Srov. též BŘČ, *Das Buch Amos*, s. 63–69, který interpretuje 3,3–6 a 3,7–8 jako dva nezávislé výroky.

³⁵ Srov. GARRETT, *Amos*, s. 84.

³⁶ Srov. REVENTLOW, *Das Amt*, s. 25–26.

³⁷ Srov. názor Schmidta (SCHMIDT, „Die deuteronomistische Redaktion,“ s. 184), který považuje 3,8 za „Einzelwort“.

³⁸ Komentátoři, kteří hovoří o 3,6 jako o „vrcholu“, o něm hovoří často v tomto smyslu: Verš 3,6b je vrcholem otázek začínajících v 3,3 pokračujícím svými „komentáři“ až do

Nakolik tomu tak je, závisí na tom, zda odpověď na otázku „Copak se děje ve městě něco zlého, a nejedná Hospodin?“ je pro posluchače zřejmá, a tedy stále „přípravná“, nebo zda se jedná o to, co má být dokázáno. Jedná-li se o něco, co je samozřejmé, pak tato věta na sobě nenese žádný důraz.³⁹ Jestliže naopak obsahuje tezi, která má být dokázána, pak představuje její první část, začátek, a tato teze dále pokračuje ve verších 3,7–8. Je-li tomu tak, pak (první) pointou je právě to, na co se Ámos ptá: Jestliže se ve městě (v zemi) děje něco zlého, nějaká katastrofa, pak to není „náhoda“, nýbrž dílo Hospodinovo, a ten má tudíž nějaký důvod tak jednat. A tento fakt vyzývá posluchače k zamyšlení a zbystření pozornosti. Tato poznámka platí i v případě, že bychom 3,6b interpretovali v obráceném smyslu co do příčiny a následku (viz výše). Pak by text říkal: „Jestliže se chováte špatně a pácháte zlo, pak očekávejte nutný Boží trest (bez ohledu na vyvolení).“ I v tomto případě by ve prospěch této interpretace hovořila její návaznost na verš 3,2 a zároveň fakt, že přináší jeho doplnění.

3.2 *Tvrzení v 3,7*

Kompozice pokračuje veršem 3,7. Verš je uvozen spojkou וְ, která je pro takovýto „závěr“ otázek typická.⁴⁰ Současně se jedná o změnu stylu, o vybočení ze stereotypu otázek a z užití poezie. Stejně jako u předchozích otázek, i zde se nacházejí dvě spolu související části ve smyslu dvou po sobě jdoucích a vnitřně propojených událostí. Verš 3,8 by sloužil jako dovětek, jako uzavření celé kompozice a návrat k textu 3. kapitoly. Tomu by nasvědčoval i fakt, že se nejedná o podmínku, nýbrž o konstatování.

Proti této možnosti hovoří již zmíněný deuteronomistický charakter verše. Je to však argument diachronní a pro pochopení role verše v kompozici není nutný, neboť nic nemění na závažnosti věty v konečném kontextu.⁴¹

3,8. Tak např. M. LANG, *Gott und Gewalt in der Amosschrift*, Würzburg: Echter Verlag, 2004, s. 67; WOLFF, *Dodekapropheten* 2, s. 225: „ein vorläufiger Gipfel“; STUART, *Hosea*, s. 325: „the real point“; aj.

³⁹ Srov. R. B. CHISHOLM JR., *Interpreting the Minor Prophets*, Michigan: Grand Rapids, 1990, s. 85.

⁴⁰ Srov. přímo v Am 6,12, kde se nachází stejná sekvence וְ – אִם – וְ.

⁴¹ Naopak PFEIFER, „Unausweichliche Konsequenzen,“ s. 345–346, se snaží dokázat, že 3,7 neodpovídá kontextu a že ruší logickou argumentaci (Denkform) veršů 3,3–6,8, a proto je třeba jej při interpretaci textu ponechat stranou. Dále srov. SOGIN, *The Prophet*, s. 59;

S předchozím veršem je 3,7 úzce propojen dvěma klíčovými termíny *Hospodin* (יהוה) a *činit* ('šh, עשה). V 3,6b i v 3,7 je to Hospodin, který jedná, ovšem v 3,7 až poté, co oznámí svůj úmysl prorokům. Vedle typicky deuteronomistické povahy výrazů v 3,7 a prozaické formy tohoto verše je tato návaznost na předchozí verš pro některé komentátory dalším vodítkem k tomu, aby verš 3,7 považovali za dodatek, dovětek či doplněk k 3,6.⁴² Situace však může být i opačná: verš 3,6b jako příprava a přechod k završení této výpovědi v 3,7.⁴³ Zatímco v 3,6b byl kladen důraz na to, že je to přímo Hospodin, který působí zlo ve městě (případně že ztrestá zlo v něm páchané), v 3,7 se zdůrazňuje skutečnost, že když už Bůh podobné zlo činí (či trestá), tak teprve poté, co oznámí svůj úmysl prorokům. Bůh vždy varuje, než cokoli uskuteční. Důraz se posouvá na Boží (tedy prorocké) slovo a jeho povahu: Je to slovo varovné.⁴⁴ Současné tento verš propojuje aktuální a konkrétní Boží trest a prorocké slovo.

3.3 Nové otázky v 3,8

Jedná se o poslední část kompozice. Změna oproti podmíněným otázkám je zřejmá, přesto je zachován charakter otázky a tématem zůstávají dva k sobě náležející jevy (zde lví řev a strach a Boží mluva a prorokování), které celou kompozici 3,3–8 spojují. První řečnická otázka připravuje druhou. Oproti otázkám v 3,4–6 však zde položené otázky

JEREMIAS, *Der Prophet*, s. 36–37; SIMIAN-YOFRE, *Amos*, s. 69; DAHMEN – FLEISCHER, *Die Bücher*, s. 169–170. Naopak R. J. COGGINS, *Joel and Amos*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 2000, s. 110 poznamenává: „... může se jednat o práci pozdějšího glosátora... Avšak zatímco velmi často připsat nějakou pasáž glosátorovi znamenalo připsat mu nižší význam, ... je zde téma dominujícího vztahu příčiny a následku rozvedeno velmi obzvláštním způsobem.“ J. BLENKINSOPP, *History of Prophecy in Israel*, Westminster John Knox Press, 1983, s. 89 považuje 3,7 za deuteronomickou vsuvku, která „sloužila jako apologie v souladu s jedním z hlavních témat deuteronomických dějin, totiž že Bůh nebyl odpovědný za neštěstí, která dopadla na obě království, protože lid varoval skrze své služebníky proroky“.

⁴² Např. „un'interruzione“ (SIMIAN-YOFRE, *Amos*, s. 65). Viz též pozn. č. 24.

⁴³ Tak např. CHISHOLM, *Interpreting*, s. 86. Výstižně to vyjadřuje STUART, *Hosea*, s. 325, když říká, že verš 3,7 „objasňuje téma dramaticky obsažené v sedmi poetických otázkách ve verších 3–6 a zobecňuje jejich princip. ... Prohlášení jde dál, než že Jahve může být původcem neštěstí. Tvrdí také, že když Jahve něco takového činí, řekne to svým prorokům.“ Vzápětí však bez odůvodnění praví, že „důraz leží na legitimní prorocké autoritě... Co proroci říkají, pochází od Jahveho...“

⁴⁴ V tomto smyslu interpretuje REVENTLOW, *Das Amt*, s. 27.

nestaví na hypotetické situaci, nýbrž začínají konstatováním. „Lev zařval“, tedy „situace nastala“, a je proto logické očekávat odpověď, reakci – člověk (jakýkoli) by se měl bát. Z toho se následně vyvozuje druhá otázka: Hospodin promluvil; očekávaná a logická reakce je, že člověk (jakýkoli?) prorokuje.

Kdyby tyto dvě otázky (3,8) stály bezprostředně za 3,6, pak by otázky 3,3–6 mohly být vnímány jako přípravné a verš 3,8 jako vyvrcholení s pointou. Důraz by ležel na „kauzálním“ vztahu Boží slovo – prorokova činnost. Smysl kompozice by bylo možné spatřovat v prorokově obhajobě vlastního působení v tom smyslu, že každá příčina má svůj následek (či přesněji že každý prvek A má svůj protějšek v prvku B), proto když Hospodin promluvil, já (prorok Ámos) musím prorokovat. Ámos by tak reagoval na nařčení, že hlásá nepřijatelná tvrzení, a na zpochybňování pravosti svých slov.

Tuto myšlenku však nelze interpretovat v obráceném vztahu jako „důkaz“, který Ámos předkládá pro potvrzení Božího autorství svých slov. Potvrzuje totiž, že „hovoří-li Hospodin, musí člověk prorokovat“, nikoli obráceně, že „jestliže někdo prorokuje, musí to být z Božího pověření“. ⁴⁵ Ačkoli není dobré v případě veršů 3,3–8 hovořit o „příčině a následku“, vztah obou prvků jednotlivých párů v 3,4–6.8 není oboustranný.

Každopádně verš 3,8 nenavazuje na 3,6, nýbrž na 3,7, a proto je nutné ho interpretovat jinak. Verš 3,7 tvrdil, že Hospodin neučiní nic, co by předtím neoznámil svým služebníkům prorokům. Nyní Hospodin promluvil, tedy vyjevil svůj *úradek* (רִשְׁוֹ), a to, co prorok dál předává, je toto poselství, neboť povinností proroka (jak vyplývá nejen z 3,8, ale implicitně i z 3,7) je tento *úradek* dále předat lidem. Celý obraz nastíněný v 3,8 pojednává o sdělování Božího slova, jeho *úradku*, prorokovi. ⁴⁶ Řvoucí lev

⁴⁵ Srov. RUDOLPH, *Joel*, s. 156–157: „Ámosovo prorocké vystoupení bylo způsobeno Božím nátlakem, a proto je to, co říká, slovem *Jahveho*, kterému musí člověk čelit...“; V. A. ŽÁK, *Pozvání k Bohu: Výklad knihy proroka Amose*, Praha: Evangelická církev metodistická, 1986, s. 31: „Z této zákonitosti pak Ámos odvozuje přesvědčení, že přichází-li on sám s nevítanou a nepopulární zvěstí o soudu, musel ho s ní poslat Hospodin sám.“ S. G. DEMPSTER, „Amos 3: *Apologia of a Prophet*,“ *Baptist Review of Theology* 1, č. 5 (1995): 43: „Řečnická otázka, která zdůrazňuje závislost mezi příčinou a důsledkem, se uzavírá vyvrcholením, v němž je lví řev přirovnán k Božímu hlasu. Stejně jako ten první je příčinou samozřejmého strachu, ústí ten druhý v samozřejmé proroctví.“ O nutnosti proroka hovořit, obdrželi-li pověření, píše i REVENTLOW, *Das Amt*, s. 28, ovšem bez toho, že by se tím prorok hájil proti napadení ze lži.

⁴⁶ Jelikož WELLHAUSEN, *Die kleinen Propheten*, s. 3, mění יְבֹרָא na יְהוָה, verš 3,8 je pro něj „die Pointe des Ganzen“ (tamtéž, s. 75).

není primárně alegorickým příměrem k mluvícímu Hospodinu, nýbrž především přirovnáním samozřejmé reakce tváří v tvář situaci.

Za zvážení konečně stojí i povaha proroka v 3,8 a jeho identita. Zdá-li se, že verš 3,7 hovoří o prorocích jako o jisté, Bohem „vyvolené kastě“, které je svěřen Boží úrdek, verš 3,8 tuto představu zcela boří. Kdo by neprorokoval, když Pán Hospodin promluvil? Prorocké poslání se týká každého, kdo zaslechne Boží hlas. Text jako by zevšeobecňoval prorocké poslání a jako by se obracel na každého čtenáře knihy s prorockým apelem.⁴⁷ To odpovídá i Ámosovým slovům v 7,14–15. Ámos si prorokováním nevydělává na živobyті, není to jeho zaměstnání a tuto funkci si sám dobrovolně nezvolil, nýbrž zaslechl Boží hlas, a proto hovoří.

4. KONTEXT TŘETÍ KAPITOLY

Velkou roli při rozhodování o významu textu hraje kontext, v němž se celá kompozice nachází. Struktura knihy Ámos je předmětem diskuzí, nicméně badatelé se shodují na tom, že tento úryvek je složkou střední části mezi výroky proti národům (1,3–2,16) a viděními (7,1–9,6), výroků uvozených imperativy „slyšte toto slovo“ (אַתָּה הַדְבָר הַזֶּה; 3,1; 4,1 a 5,1) a varováním „běda“ (הִנֵּה; 5,18 a 6,1). Třetí kapitola tvoří v tomto smyslu do jisté míry vymezený celek. V témže kontextu 3. kapitoly se nachází jak to, co textu 3,3–8 přechází, tj. výrok v 3,1–2, tak to, co následuje (tj. 3,9–11, resp. i 3,12–15).

Verše 3,1–2, po nichž 3,3–8 následuje, hovoří o tom, že se Bůh rozhodl potrestat svůj lid za jeho hříchy. Toto rozhodnutí je úzce spojeno s vyvolením, neboť právě vyvolení (*jen vás jsem poznal*) je uvedeno jako příčina trestu (*proto*). Jestliže něco vyžaduje vysvětlení a obhájení, pak to je toto nečekané Boží rozhodnutí, resp. slovo. Pochyby či útoky nejsou cíleny proti proroku či prorocké službě.⁴⁸ Jestliže by tedy pasáž 3,3–8

⁴⁷ Srov. LINVILLE, *Amos*, s. 70n.; SIMIAN-YOFRE, *Amos*, s. 69.

⁴⁸ To je patrné na způsobu vyjadřování komentátorů, kteří zastávají názor, že zde prorok obhajuje sám sebe a svou činnost: „Ámos evidentně musel bránit své hlásání Božího trestu. Ámosovo oznámení ... určitě vedlo posluchače ke zpochybnění jeho autority“ (MÖLLER, *A Prophet*, s. 232); „Ámos odpovídá na útoky a protesty, které musely být proti němu a proti jeho poselství vzneseny“ (PAUL, *Amos*, s. 105); „... tradenti... umístili Ámosovo sebeospravedlnění před jeho protivníky ve formě delší disputace ještě před představením jeho výroků“ (JEREMIAS, *Der Prophet*, s. 34); „Zaiste boli takí, ktorí o Ámosovej zvesti pochybovali a považovali Ámosa za samozvanca“ (NANDRÁSKY,

byla apologií proroka, vybočovala by nutně z kontextu. Pro zachování takto pojatého kontextu bychom museli útok na jeho autoritu, Ámosovu obranu (3,3–8) a opět pokračování v přerušném Božím slově doplnit nad rámec přítomného textu.⁴⁹

Od verše 3,9 následují dva výroky o Izraeli. První je adresován palácům v Egyptě a Ašdódu a staví jim před oči situaci v Samaří, popisovanou termíny „velký chaos“, „útisk“, „neznalost konat dobro“ a „hromadění násilí a zhouby“ (3,9–10). Druhou polovinu výroku tvoří důsledek této situace (uvozený *נִלְכָּז proto*), totiž obklíčení a dobytí města a jeho zničení (3,11–12). Druhý výrok obsahuje pouze oznámení trestu a rozvádí to, co Bůh učiní, až „navštíví“ zločiny Izraele (3,13–15). Jsou to slova varovná, která do jisté míry detailně popisují vinu Izraelitů a její souvztažnost se zkázou, tedy vysvětlují, že zkázu způsobí Hospodin, a zároveň jeho důvody k tomuto případně používají při objasňování i obráceného sledu, totiž že jelikož se Izrael dopouští bezpráví, Bůh bude jednat (srov. 3,6b).

ZÁVĚR

Jaká je tedy pointa oddílu 3,3–8 s ohledem na dynamiku a strukturu textu a v kontextu 3. kapitoly?

Od 3,4 až do 3,6b sleduje autor jednotnou dynamiku a strukturu textu. Znamená to, že v 3,6b vystavěl určité předběžné vyvrcholení celku. Stane-li se ve městě něco zlého, stalo se tak Boží rukou, či obráceně, děje-li se ve městě zlo, Bůh bude jednat. Zvláště ve druhém případě tato výpověď vysvětluje a stvrzuje, co bylo řečeno v 3,2, a dokládá to dlouhou argumentací v 3,4–6. Ale i v prvním případě tato výpověď navazuje na 3,2, neboť říká, že děje-li se zlo, jeho činitelem je Bůh, a spojuje tyto katastrofy s Božím trestem, jenž je v úzké souvislosti s vyvolením. Bylo by to pochopitelné, protože spoléhání se Izraele na své vyvolení a tím

Ámos, s. 40). Autor zde (s. 39) věnuje celou stránku rozvíjení úvahy o konfliktu Boha a proroka, která vybočuje z kontextu Am 3.

⁴⁹ Přesto se s tímto názorem můžeme setkat poměrně často. Srov. např.: „prorok chce hovořit o nevyhnutelnosti prorockého poselství, když tu je nějaké Boží slovo, které má být předáno“ (SOGGIN, *The Prophet*, s. 59); „Zwang zu Unheilsverkündigung“ (JEREMIAS, *Der Prophet*, s. 34); podobně PAUL, *Amos*, s. 105: „Ámos zde představuje ‚apologii‘ svého (a každého proroka) povolání. Ospravedlňuje a legitimizuje své prorocké pověření tím, že objasňuje jeho autoritu a autentičnost a také jeho absolutní sílu a nutnost.“

zaručenou určitou beztrestnost Ámos kritizuje na více místech (5,18–20 a zvláště 9,7.10), a proto je tvrzení v 3,2 pro jeho adresáty velmi překvapivé a těžko stravitelné.

Autor ovšem nezůstává pouze u tohoto vyjádření, ale opouští první argumentační linii rétorických otázek a pokračuje volně dál. Je-li pravda, že se Bůh rozhodl svůj národ ztrestat a zničit (viz 3,1–2, srov. 3,6b), je také pravda, že vždy svůj záměr potrestat sdělí svým služebníkům prorokům. Jedná se tudíž o objasnění prorokova slova ve 3. kapitole, případně v celé knize Ámos: Bůh se rozhodl ztrestat svůj lid a toto (Am 3 či celá kniha) jsou slova, která ohledně toho sdělil svému služebníkovi prorokovi (Ámosovi). Národ nemůže říci, že nebyl varován.

Poslední, 8. verš kapitoly se částečně vrací k formě v 3,3–6 a k explicitnímu tématu vztahu dvou jevů (který ovšem nebyl úplně opuštěn ani v 3,7). Bůh promluvil a člověk, který jej zaslechl, musí toto slovo předat dále. Kritická situace nastala a to, co dosud bylo řečeno v 3,3–7 jako hypotéza, se stává skutečností. Bůh se rozhodl svůj lid zničit (3,2) a v souladu se svým obyčejem promluvil. Verš 3,8 se tak stává úvodním veršem pro další část oddílu 3,9–15,⁵⁰ protože právě tyto verše obsahují prorocké slovo vycházející od Boha o vině a odpovídajícím trestu. Přirovnání k hlasu řvoucího lva jen dodává celému prorokování na síle a působivosti a odkazuje na 1,2, kde je Hospodinův hlas (a snad celá kniha Ámos) také připodobněn ke lvímu řevu, který budí děs, a druhotně je příměrem k Božímu hlasu o vině a zkáze. Snad právě s odkazem na Hospodinův lví řev, jenž je zmíněn v 1,2, lze pasáž 3,3–8 chápat jako vysvětlení povahy celé knihy Ámos, tedy nejen bezprostředně následujících veršů 3,9–15.

Bůh nikdy nedělá věci neočekávaně a překvapivě a slova v Am 3 jsou varováním, resp. oznámením lidu, co a jak Bůh zamýšlí. Toto oznámení se děje skrze Božího služebníka, proroka. Ámos zde neobhájí sebe, nýbrž Hospodina. Jeho rozhodnutí ztrestat lid (3,2) může být možná překvapující až šokující, a právě proto je Hospodin před jeho vlastním vykonáním oznámí prorokům a skrze ně lidem. Am 3 je právě takovým (varovným) slovem, které zmíněnému trestu předchází.⁵¹

⁵⁰ Charakter verše 3,8 coby uvedení do následujících Ámosových slov zdůrazňuje např. GARRETT, *Amos*, s. 89; NOGALSKI, *The Book of the Twelve*, s. 293. LINVILLE, *Amos*, s. 76, považuje proroky z 3,7–8 za ony bezejmenné posly oslovené v 3,9.

⁵¹ Srov. podobně STUART, *Hosea*, s. 326: „Logika pasáže jako celku: Jahve způsobil tuto katastrofu, zjevil to Ámosovi a Ámos to musí vyhlásit.“

Svým „deuteronomistickým“ vyjádřením v 3,7 klade text 3,3–8 zároveň celou kapitolu Am 3 a celkově Ámosovo vystoupení do kontextu dějin spásy a začleňuje ho do širší souvislosti dějin vztahu Izraele a Boha. Je-li tento text apologií, pak nikoli Ámose nebo Božího slova, nýbrž Božího jednání – Bůh nejednal nečekaně, nýbrž svůj úmysl předem oznámil a varoval svůj lid. Boží rozhodnutí trestat není Božím vrtochem nebo náhlou prudkou emocí, nýbrž promyšleným a vážným aktem. Jeho jednání bylo možno závčas očekávat. Současně s tím je text také objasněním povahy toho, co mají nyní čtenáři/posluchači před sebou, a také snad i implicitní výzvou adresovanou čtenářům podílet se na tomto procesu, v němž se každý, kdo slyší Boží hlas, stává prorokem a musí hovořit.

**Am 3:3–8. Apology of a Prophet, or a Characterization of God's Word
in the Book of Amos?**

Key words: the Book of Amos; the Old Testament; Prophetic word

Abstract: The passage in the Book of Amos 3:3–8 is often understood as Amos' apology for his own prophetic mission, arguing that Amos (like any other of God's prophets) had no choice but to proclaim God's message when the Lord talked to him. After a detailed analysis of the passage, its structure, words and especially its internal logic and also taking in consideration the context of the entire third chapter, the author proposes a somewhat different interpretation. The text from Amos characterizes the nature of God's word of judgement present in the third chapter and in the Book of Amos as a whole. It explains the Lord's decision to punish expressed in 3:1–2 and described in the remainder of the chapter. God always issues a warning before doing something and the words of Amos here are such a warning.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.
Katedra teologických věd
TF JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
mackerle@tf.jcu.cz